

PLEDOARIE CĂTRE CITITOR

Scriitorul, profesorul, italianistul, editorul, omul de cultură Ștefan Damian ne-a obișnuit de ani buni cu produsele de finețe ale spiritului său. După 1990 mai ales, aceste lucrări s-au concentrat pe spațiul italic, pe traduceri valoroase din operele unor scriitori italieni din varii epoci, de la Duecento și Renaștere încoace, pe abordări de literatură italiană, pe izvoare de odinioară restituite publicului. Ștefan Damian a făcut chiar investigații istorice referitoare la perioade îndepărtate, precum veacul eroic al rezistenței antiotomane și al cruciadei târzii, ori mai apropiate, cum a fost Primul Război Mondial. Astfel a luminat drumul vieții și al morții unui emisar papal de talia lui Ioan de Capestrano, sprijin al lui Iancu de Hunedoara într-o lume aflată în plină confruntare, mort departe, într-un colț de lume, dar odihnind, poate, în Bistrița noastră munteană. La fel, s-a aplecat, ca istoricii, peste stivele prăfuite de documente din arhive și a dezvelit gândurile soldaților italieni răniți, aflați în spitalele ardelenene din timpul Primului Război Mondial, de sub autoritatea austro-ungară. Aceste *lettere di guerra* dezvăluie o lume, pentru cine știe să îi pătrundă sensurile, iar Ștefan Damian a știut cu prisosință.

De astă dată, autorul nostru îndrăgostit de Italia, evocă. *Privirea reciprocă* este o tratare în oglindă a acestor două poluri latine: pe de o parte, Italia cu statura ei impozantă de centru al latinității, de *caput mundi*, de izvor al civilizației și culturii noastre, pe de alta România, cu statutul ei de margine a lumii latine, de enclavă latină la porțile Orientului, de soră

mai mică și mai obidită, dar renăscută în secolul naționalităților și devenită România Mare după 1918. Ștefan Damian știe cât de legați au fost românii, din timpuri vechi, de Italia, de când unii dintre ei știau – vag și mitic – de "descălecatul dintâi", al lui Traian, "împăratul Râmului", în timp ce alții spuneau că "de la Râm ne tragem", iar alții arătau că Padova era "cuibul dăscăliei"; nu lipseau nici cei care spuneau, pe bună dreptate, că de la Roma ne venea nobilitatea și vechimea, adică drepturile noastre în Transilvania.

Nici interesul italienilor nu i-a ocolit pe români și Țările Române. Încă de pe la 1400, călătorii, umaniștii, solii din Peninsulă, misionarii, trecând pe la Carpați și pe la Dunăre, nu-și puteau reprimă mirarea pentru insula de latinitate existentă aici, pentru "miracolul românesc", pentru limba vorbită – care li se părea o latină *sui generis* ori o italiană coruptă, pentru tradiții și cutume, pentru peisajul inedit, dar și pentru asprimea și precaritatea vieții, a oamenilor. Dintre toți străinii, italienii s-au apropiat cu cea mai mare înțelegere de noi și de viața noastră trecută; de la acești autori vechi italieni de la 1400 și 1500, se știe un fapt tulburător, impresionant, pe care unii abia îl menționează, iar alții nici nu-l pot crede: românii – unii dintre ei – știau că se trag din romani și le spuneau străinilor acest lucru cu mândrie. Este vorba despre conștiința romanității românilor în Evul Mediu, despre care au scris și Nicolae Iorga, Adolf Armbuster sau Șerban Papacostea, inversând rolurile: nu umaniștii italieni i-au învățat pe români despre originea acestora din urmă de la Roma, ci invers, italienii, trecători pe la noi, au aflat că românii se mândreau că sunt romani. Apoi, firește, s-a intrat într-un sistem de vase

comunicante, de îmbogățiri reciproce ale spiritului latinității comune.

Ștefan Damian are marele avantaj că știe toate aceste lucruri, le-a examinat pe îndelete și a scris despre ele sistematic, prin prisma meșteșugului său literar și lingvistic. Scriitorul a ajuns la materia cărții de față prin acumulări succesive, deopotrivă diacronice și sincronice, fiind la fel de "acasă" în secolele XIX și XX ca și în epocile Sfântului Francisc din Assisi (ale cărui versiuni românești din *Cântecul Fratelui Soare* le-a adunat și publicat), a lui Ioan de Capestrano ori a poeteselor Renașterii (secolele XV-XVI), pe care le-a evocat și tălmăcit în românește.

Privirea reciprocă pornește cu un nume clasic al României și al Clujului academic și universitar, cu Sextil Pușcariu, cel care la 1898, la 21 de ani, punea pentru prima oară piciorul în Italia, fără să se dezbare vreodată de fascinația acestui tărâm unic. Autorul extrage din impresiile italiene ale lui Pușcariu – formate pe vreme de pace și de război – adevărate tablouri de viață, zugrăvite în chip meșteșugit, literar, dar și surse istorice pentru cei doritori să prezinte viața cotidiană așa cum pulsa ea. Un capitol se intitulează "Prizonierii români de la Avezzano" și dezvăluie cititorului cum, după teribilul cutremur care a ucis, la 13 ianuarie 1915, 29.500 de oameni, dintre care 9.238 chiar în Avezzano, s-a decis reconstruirea orașului și, pentru a da adăpost mâinii de lucru (cea disponibilă atunci era aceea a prizonierilor de război), în acest din urmă loc s-a hotărât construirea unui lagăr de concentrare pentru prizonierii de pe frontul cu Austro-Ungaria, adică pentru austrieci, poloni, sârbi, unguri, români, croați, cehi, slovaci. Aici, ni se

spune documentat, și-au trăit drama și tragedia vieții zeci de mii de oameni, între care și destui români din Transilvania, Banat, Părțile Vestice și Bucovina.

Tot despre războiul întâi mondial este vorba și în continuare, într-un capitol insolit dedicat limbii române și *cunoașterii reciproce* prin intermediul ei: reprezentanții din Italia ai națiunilor și naționalităților supuse Imperiului bicefal, care voiau să scape de jug, au fost folosiți pentru atingerea acestui scop, de care era interesată și politica italiană; pentru românii din Monarhie, înrolați de un stat față de care nu aveau aproape nici un sentiment de fidelitate, Italia a tipărit "fluturași" în limba lor, cu îndemnuri la nesupunere și la alăturare de partea Antantei, prin legiuni românești, cum s-a și întâmplat. Prezența lor masivă și activă în Italia a presupus o cunoaștere nemijlocită a celor două națiuni și a relevat punctele de convergență dintre cele două culturi. Mai departe, plecând de la volumul *Italia-România*, îngrijit de Romolo Artioli, scos la Foligno, în 1926, Ștefan Damian evocă momente importante ale raporturilor culturale româno-italiene: impresii de călătorie din România Mare, ctitorirea Institutului Italo-Român de la București și a Școlii Române (*Accademia di Romania*) din Roma, aducerea "Lupei Capitoline" la Cluj etc. Acest moment de excepție – "predarea Lupoaiței din Roma orașului Cluj" – este descris în detaliu, cu ceremoniile impresionante, cu entuziasmul popular, cu acerba căutare și cu găsirea locului celui mai potrivit de amplasare și, mai ales, cu aranjamentele Primăriei Clujului cu marele sculptor Ettore Ferrari, pentru medalioanele (basoreliefurile) și busturile care urmau să decoreze baza Lupei Capitoline și să orneze orașul. Autorul ne

asigură că proiectele au prins viață și că medalionul împăratului Traian a fost încastrat în pedestalu statuii clujene, Vulturul Roman a fost dus la Timișoara în 1940 (când nordul Transilvaniei a trebuit cedat Ungariei), iar busturile lui Decebal și Traian au împodobit, între 1928 și 1940, sala de consiliu a Primăriei Clujului. După dictatul de la Viena, busturile au ajuns la Turda, iar apoi la Cluj, urma lor pierzându-se în uitare, ca și numele marelui artist legat de ele. Este meritul lui Ștefan Damian de a le fi identificat, cu ajutorul specialiștilor de la Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei, în colecțiile acestei instituții. Acum, busturile își așteaptă expunerea într-un loc public, după cum merită.

Sunt evocate apoi impresiile, amintirile, notele italiene și românești, după caz, ale lui Liviu Rebreanu, Ion Petrovici, Tudor Vianu, Giandomenico Serra și Sever Pop. Personalități de formații, orientări și calibre diferite, cu toții au, în viziunea autorului, un numitor comun, anume dragostea pentru Italia și România. Ardelenii (Liviu Rebreanu și Sever Pop) sunt mai sobri și mai naționaliști, admiratori înfocați ai civilizației și culturii din Peninsulă, dar critici cu autoritățile române, care făceau prea puțin pentru cunoașterea adevăratei fețe a țării noastre. Sever Pop, rămas în lumea liberă după Al Doilea Război Mondial (mai întâi în Italia, apoi în Belgia), a purtat o amplă corespondență cu Serra, în care și-a exprimat admirația pentru Italia, nostalgia după țara natală și după ținutul de baștină al Năsăudului, dar și critica la adresa regimului comunist. Giandomenico Serra, la rândul său, ne apare în volum ca un italian îndrăgostit de cultura și limba română, de România

și de oamenii săi, dăruit cu trup și suflet lectoratului și apoi catedrei de limba și literatura italiană de la Universitatea din Cluj, pe care le-a ilustrat, cu strălucire, pentru prima oară. Portretul său este conturat cu tușe ferme de Ștefan Damian prin intermediul corespondenței pe care a purtat-o cu personalități ale Clujului și ale României, mari lingviști, etnografi și istorici de odinioară (Șextil Pușcariu, Romulus Vuia, Teodor Capidan, Al. Procopovici, George Giuglea, Theodor Naum, Constantin Daicoviciu, Alexandru Rosetti și alții), scrisori la care a avut acces prin intermediul doamnei profesoare Viorica Lascu. La rândul lor, Ion Petrovici și Tudor Vianu sunt mai contemplativi, mai filosofi și mai predispuși abordărilor din punct de vedere estetic, admirând frumosul pur din arta italiană, peisajele unice, episoadele celebre retrăite aievea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ștefan Damian știe să evoce cu talent, culegând boabe de mărgăritar din lăsamintele spirituale ale înaintașilor. Unele dintre acestea erau cunoscute, dar abandonate în uitare, altele nu au fost niciodată publice și sunt revelate acum pentru prima oară. Cartea de față vrea să ne spună că cei de odinioară făuriseră punți de comunicare trainică între România și Italia, pe fondul legăturii indestructibile a latinității noastre, dar și al clasicismului greco-latin, privit ca temei al lumii europene de astăzi. Lucrarea vine într-un moment delicat de întunecare temporară a rațiunii, de tratare superficială, de ignoranță și de încordare la nivel comun a raporturilor româno-italiene. Nevoia ei este cu atât mai mare acum, când regula trebuie să prevaleze în fața excepției și când structura trebuie să învingă conjunctura. Ștefan Damian le dă o lecție de perenitate într-o lume prea

grăbită să judece și să catalogheze la nivel superficial. *Privirea reciprocă* este o invitație de a continua cu seninătate raporturile privilegiate româno-italiene, într-o Europă nouă, care se vrea a alterității și a altruismului, fără să reușească să fie decât în parte.

Giandomenico Serra, pătruns de admirație pentru insula de latinătate în care îl adusesese soarta și din a cărei cultură se împărtășea cu toată forța ființei sale generoase, scria despre iubirea pe care o nutrea "pentru țările care îmi sunt o singură patrie, de nedespărțit: Italia și România" și confesiunea lui este doar una dintre multele pe care documentele acum publicate o pun în lumină. Ștefan Damian ne convinge prin cartea de față, cu măiestrie, cumițenie și cuviință, că sentimentul nostru de dragoste pentru Italia și România trebuie să continue cu orice preț – după grăitoarele exemple invocate – și că este de datoria noastră să-l continuăm, să-l cultivăm, să-l creștem.

Cluj-Napoca, 5 martie 2009

Ioan-Aurel Pop